

Razpoke

Liza je razcajajala nebu velike, ob roboh orčečene oči. Ko se je napila sonca, je pomaknila skozi majhno ožino skuštrano glavo, si nalila iz zamazanega litra kozarec smrdeče brozge, ki ji je rekla vino, in popila. Totem je obstala v nedoumljivi hvaležnosti, kot bi pravkar končala slovesno obveznost, sedla k jerbasu in pričela čipkati, počasi, kot se pričenjajo vsa zrela dejanja. Metala je klekeljne hitreje in hitreje, dokler ni umirila svojega hotenja v neprisiljen tek. Naenkrat je obstala, pogledala v pomlač, spet natočila in popila. Pa se je pričelo vse oč kraja, umirjeno in slovesno. Do večera. Ko je pristavljala k ognju kavo, je po navadi momljala: "Juj lala. lalaa... če gaa paa drev ne boo, vzeel jeee slovooo..." Pa še enkrat in še mnogokrat.

"Juj, lalalaa..."

Ko je pogrela kavo, je sedla na hišni prag in častila zvezde. Ob utrinkih se je spominjala ~~življenja~~^{življ}. Na Gamsovcu se je oglašal skovir, skrit in preroški. Grozo je iz Lizinega čustvovanja izgnala samota.

Po vasi so umirale luči; spokojnosti ni uspelo zmaličiti niti veličastje popja in pisanega cvetja, ki je polnilo ograde za hišo. Vse je potonilo v črnem. Liza je zavalila v umazane cunje svoje uvelo telo, še prej je postala ob oknu, kot da čaka poslednje sladkosti; Čojela je še enkrat rimsko cesto in šmarni križ, se prearizala in se napožila v veličastje.

o ----- o

Tevž je pmed rjavimi križi in belimi kamni kopal jamo, v katero naj bi jutri položili Vrbanovca. Sedel sem na nagrobnici sosednjega groba in sledil.

Kramp-lopata-kramp-lopata-

"Š-še po-pol."

"Kaj še pol?"

in nepovezanih stavkov. Bolj ko se je vtapljal v vinu, temnejši je je postajal; nazadnje je momljal le še o rdečih kosteh in brezbanjih brezdnih, kjer bi utapljal vse, kar ga je oviralo doseči že zdavnaj pobegle priložnosti.

o ----- o

Po bregovih je rčela jesen. Z Majo sva se pripočila pod Lizino bajto. Vzpela sva se na klop ob beli steni, pretaknila poglede med roženkravtom in suhimi pelargonijami, da se je nama nabiral na bradah prah z oken.

"Liza, Lizika!"

Sedela je za mizo in klekljala.

"Juj, oh-ooo ...," ne da bi naju pogledala, nama je velela vatopiti.

V temnem prostoru je žčela zatohlost. Bela miza z izrezljanimi nogami je bila polna umazanega dolgočasja: krtiča za čevlje, petrolejka, globin, kos klobase, zlomljeno omelo, široka lončena skleda, temnomoder predpasnik, okajen rožmarin in še mnogo drugih majhnih in velikih stvari. S črnega stropa so nad gladko zeleno pečjo viseli v vrstah rumeni storži. Na oknu je bila na pol izpraznjena steklenica motnega vina. Na rjavi omari so bile v črnih okvirih štiri podobe. Maja nikdar ni brzdala svoje radovednosti.

"Liza, kdo je ta?"

"To je Bog, ti si neumna," sem jo zavrnil in se približal počobam;

"Juuuj," se je zasmejala Liza, "to je Bog." Maja je obstala v dolgem pričakovanju, ničesar ni vedela o Bogu, doma so bili zavedni. Spomnil sem se na babe, ki so pri klekljanju večkrat grdo opravljale Ilatnarja, češ, pred vojno je nosil na telesovo bandero pri procesiji, zdaj pa kolne župnike in farovže, vse po vrsti. Liza se je tolkla po kolenih.

"Katera je pa ta," sem pokazal na drugo wliko na omari.

"Liza, ko je bila mlada."

"A nisem lepa?" Spustila je klekeljne in se zagledala v štiri počobe. Iz ust se ji je vlekla bela nit.

"Pa si bila res lepa."

"Saj je še, da veš."

Skorej bi mi ušlo "pa ni".

Na Lizinem obrazu so mi bile vseč samo oči, v njih ni moglo biti sledu odtujenosti. Njeno telo je bilo zmes ravnočušne zahe-marjenosti in igrane akromnosti. Vse njeno delo je bilo usmerjeno v krasitev svoje večne samote in ocmaknjenosti. Nerazumljivo mi je bilo, da smo Lizi vsi rekli "ti" in da smo jo otroci iz vasi radi obiskovali, čeprav ni nikdar nikomur ničesar podarila.

Maja je zdeklamirala napis pod tretjo sliko:

BOG "JANKO PREMRL-VOJKO, narodni heroj"

Liza: "Kaj boš, ko boš velika?" jo je dregnila Liza.

Maja: "Mama je rekla, da bom učiteljica."

"Juj, saj tudi boš, ko tako znaš brati, pa ti?"

Nikdar nisem razmišljal, da bi postal učitelj, saj me je tovarišica Elza pošiljala iz kota v kot, dokler me ni slednjič v brezupju presedla k ponavljavcu Lojzetu, ki je hodil to leto zadnjič v šolo in je deklicam po cestah kazal lulo.

On ne zna tako brati." Zagledal sem se v napis pod sliko heroja.

Liza: "Učitelj ne bom."

Maja: "On bo grobokop, saj že sedaj pomaga Tevžu, kadar koplje jamo."

Liza: "Ne bom grobokop." Zmrzelo me je veličastje. Kipela je žalost tistega sobotnega podnočja, ko je Tevž iz jame privlekel rjavo lobanjo, ki je imela na zatilju skrivnostno okroglo luknjo.

"T-tu-tule j-je š-š-šla s-skozi."

Liza: "Da, krogla je šla skozi," je razlagala tovarišica Elza, ki sem jo naslednje jutro vprašal, ker Tevža nisem prav razumel.

Maja: "Bili so borci, ki so se hrabro borili za svobodo delovnega ljudstva. Borci so umirali za svobodo..." Pa ni znala nič razložiti.

Iz njene pripovedi nisem uspel nikdar razbrati veličastje ali groze, kaj šele resnice.

V izbi je postalo tiho. Liza je z mojstrsko zbranostjo metala klekeljne, Maja se je igrala s črnim mačkom. Stopil sem k omari in ugotavljal skrivnost na četrti podobi.

"Kdo je ta, Liza, kdo je pa ta?"

Nerazumljiva tišina... Maja je stopila k mizi in se zagledala v močne roke, ki so obstale nad jerbasonom.

Grozota zavestnega molke je počasi oblegala prostor.

Pričakovanje in strah sta se izključevala v nečem nedopovedljivem. Tiktakanje modre budilke na omari je zbačalo tišino. No

"Liza, zakaj jokaš?"

Maja se je dotaknila njene roke, na bele čipke je kanila solza, potem še ena...

Molk je zorel v ihtenje, Lizina glava je omahnila na jerbas. Z Majo sva si s pogledi nekaj povedala.

"Liza, ne jokaj! Liza, zakaj jokaš?"

o ----- o

Ko je na šolo prišla nova učiteljica, je v mojih spoznanjih bolj in bolj raslo sladko razodetje velikih resnic človeškega bivanja. Razumel sem vse, kar je razlagala ob sliki starih Slovanov: skupina močnih mož je začudeno obstala, ko se je pred njihovimi očmi prvič zalesketalo morje. Preko zmot in plitkega pobalinstva je drsela globočina pogledov v bele kože zavitih mož, ki so obstali na obali. Počelj vsakega posameznika je postal razodetje. Potem smo pisali šolsko nalogo "Morje". Maja je napisala najboljšo nalogo:

"Morje je slano. Ko so stari Slovani zagledali morje, so bili zelo veseli. Mi tudi imamo morje, iz njega pridobivamo ribe in sol. Za morje so se naši očetje borili. Naše morje se imenuje Jadransko ... Poletni grem z očetom na morje."

V moji nalogi je manjkalo sedem vejic in pik. Učiteljica s čudno lepim imenom mi je dala tri, ker sem napisal, da je za nas še danes pomembno, da so naši očetje vedno branili morje. To tovarišico sem kasneje še bolj vzljubil, saj ni nikoli prikrivala resnice z lažnjivim leporečjem.

Nelega pomladanskega jutra smo šli na izlet. Po gorah so se vlačile bele lise, po ogradah so že samevali rumeni cvetovi. Vzpehjali smo se po hribu za vasjo, in ko smo postali pod Lizino bajto, so se deklice razsejale po obronku in trgale rože za tovarišico, čečka pa smo splezali na snežke. Tovarišica s čudnim lepim imenom je stopnila do bajte in v vratih ogovorila Lizo. Med ogradami sem se pretikal tja do hiše.

"Nemci so ga ubili, če ga ne bi, bi živel pri meni... Juj, kako je bil močan in lep, vi ne veste, gospa, kako je bil, kako bi rekla... Moj Marko... partizan..."

"Kaj hočemo, tako je življenje!" je tarnala lepa gospa.
Iz tolste prsti sta puhtela molk in brezglave bloknje.
Tolaščala se me je groza; skrit za ogrado sem slečil konaj v
ljivi resnici. Z obronka so kot neprizadeta odsotnost pribe
glasovi šolarjev, če bi ne bilo teh, bi me niti pomlad ne pr
pričala.

Ubili so ga. Smrt je edina resnica, preluknjana lobanja,
ki jo je Tevž izkopal je mit in čar našega bivanja.

Molk in groza.

"Ali vas je imel rad?"

"Juuuj, rad, dolga leta me je imel rad. Sreče pa nisem imela,
otrok pa ni bilo. Bi Liza je zrla v tla in čez čas še enkrat pono-
vila: "Otrok pa ni bilo..."

Groza in molk.

"Tudi če ne bi imeli očeta, juj, otroci!"

Zbežal sem. Med ograde je spet lezla pomlad. Tekel sem po
obronku, noga se je ugrezala v vlažno zemljo, ki se je biserno raz-
dajala soncu. Med grmičjem so iz zemlje kukale trobentice. V nemoči
sem z nogami gazil po zlatih cvetovih. Za menoj je ostajalo razde-
janje velike bitke, pred seboj pa sem v daljavi zaslutil reko,
svetlo in neskončno.

O ----- O

Voda se je plazila po mozaiku, vrbe so skrivale v gostju
svojih krošenj številne predmete, ki jih je izločilo mesto in jih
je vzela povodenj. S Silvo in Boriskom smo se šli kopat. Silvin
Borisek brez očeta se je bal reke. Ker je jokal, ko je cepetal po
vodi, ga je dvignila in pritisknila k sebi. Slečnič ga je nesla v
pesek, sama pa se je spet potopila v senčen tolmun, iz katerega je
dvigala bele roke. Stal sem na robu lenega tōka in sledil skladni
igri telesa in zelene vode. Drug z drugim sta se igrala. Pomočil sem
roke in ji hotel biti podoben. Takoj sem uvičel, da ji nikdar ne bom.
Splaval je skoraj čó mene.

"Priči, kaj se bojiš?"

Stisnila me je k gladkemu telesu in vlekla v strugo.

Otepal sem se. Igrala se je z mojo boječnostjo, dokler nisem izbruhnil strahu:

"Bojim se, utonila bova."

"Ne, dečko, plavajva!"

Potem se je igrala v pesku z Boriskom. Cepetal ji je po rdečih kopalkah. Sedel sem poleg in drsal z roko po pesku; sreča se je mešala z boječnostjo. Beli prod je žarel.

Če ne bi bilo Boriska, bi se Silva pogovarjala z menoj dolge zgodbe. Z menoj bi sedela v pesku, igrala bi se s kamenjem, med vrbjem bi bredla do največjih skrivnosti, ki jih pokriva prod. Med klobuki lapuha in dračja, nad katerim kipe v nebo kot vojaki zeleni topoli, bi iskala dragocene predmete, ki jih naplavi povodenj.

"Dobra punca je bila, fej, danes je cipa."

"Cipa ni, če je nastavila oni barabi, saj ga ni poznala."

"T-tuči d-d-dru-drug-drugim je na-s-sta-stavljala."

"Tebi že ne, šleva."

Možje so se prepirali, dokler ni Tevž pomežiknil name. Sedel sem mu na kolenih in požiral dobro in slabo. Možje so samo modrovali. O Kovačevi Silvi so se radi pogovarjali; največkrat so ji podtikali nemogoče stvari. S takim obnašanjem so vsadili v meni do nje nerazumljivo privrženost. Rad sem sledil opravljanju, vedno pa sem si želel, da bi nekdo rekel o Silvi nekaj dobrih besed. Redkokdaj se je to zgodilo.

Sovražil sem babe. Zvečer so se zbrale ob klekljanju in si pravile zlagane zgodbe o ljudeh. Včasih sem zagrizeno sledil njihovi pripovedi. Kasneje so zapele in sem v hipu vse pozabil. Če sem se potem še spomnil na Silvo, me je obšlo nekaj nerazumljivega. Slednjič sem jo, ne vem zakaj, primerjal z velikimi golimi angeli, ki se sprehajajo po stropu domače cerkve.

Ko so klekljarice spet pogrele Silvino žalost, so skoraj soglasno sklenile, da je revica, ker mora sama slrbeti za Boriska.

"Pa tudi vzgajali je niso, saj ni sama kriva mladih zablod. Kovač jo je mlatil dan za dnem. Ko je odrasla, je takoj pogledala po fantih," je razlagala Ropotčevka.

"Pa se je opekla," ji je segla v besedo Platnarica.

"Molčati moramo tisti, ki imamo otroke, bogve, kako bo z našimi!"

Mama je vedno mirila opravljanje in hkrati povedala zadnjo resnico kot pregovor.

Borisek je hlatal po Silvinih prsih in žebal: "ma-ma-ma". Obnavljal sem dolge pripovedi o grešnosti telesa, ki jih je spletala babica na peči vse zimske večere. Nikdar nisem vedel, komu so namenjene. Zčaj me je obšla slutnja, da je morda govorila zame.

Silva ni dekle, ker je mama, žena tudi ni, ker nima moža, Silva je mama, Silva je samo mama.

Vstala je in v naročje vzela Boriska. Stopala je po vročem prođu, jaz sem ostal v pesku, nerodno mi je bilo teči za njo. Nad kamenjem je migotala poletna vročina. V nasprotnem bregu so se pred grabljicami kotalili zagrabki sena. Možje so na kolniku nakladali trebušasti voz. Topoli, ki so segali s svojimi vrhovi pod nebo, so trepetali kot vojaki pred odločilnim spopadom. Tudi v moči, segajoči do neba, je kal stiske.

Silva je s svojim velikim telesom zakrila sonce, z njenimi dolgimi, črnimi lasmi se je igral Borisek. Stopila je prav do reke. Ko ji je voda omočila gležnje, se je oglednila. Gledala me je in gledala, potem se je nasmehnila.